

građa

ARHEOLOŠKA REKOGNOSCIRANJA NA PODRUČJU DONJE HERCEGOVINE Prilog arheološkoj topografiji donje Hercegovine

Prilikom obilaska terena na području donje Hercegovine u svrhu utvrđivanja stanja spomenika kulture djelatnici Zavoda za zaštitu spomenika kulture HZHB Mostar, odnosno današnjeg Zavoda za zaštitu kulturno - povijesne baštine HNŽ tijekom 2003. i 2004. god. registrirali su niz dosada potpuno nepoznatih ili u literaturi tek sporadično spomenutih arheoloških nalazišta.¹

Iako su ovi krajevi arheološko-topografski obrađeni u sklopu projekta izrade Arheološkog leksikona BiH i Arheološke karte BiH, izostavljen je veliki broj lokaliteta.

U tekstu je dat osvrt samo na najzanimljivija nalazišta s područja općina Neum, Ravno i Stolac, koja će nakon sustavnih arheoloških istraživanja u budućnosti promijeniti sliku života ovih prostora od prethistorije do kasnog srednjeg vijeka.

Na području općine Neum zabilježeno je osam neregistriranih gradina: Bjeloje u Dubravicama, Previšića gradina u Previšu kod Hutova, Mala i Velika gradina, Trovrha i Basarića gradina u Glumini, Gradina na Priseki u Hutovu i Gradina u Prapatnici (Prutinova gomila).²

Gradine imaju uobičajena svojstva: dominantan položaj na vrhu brda ili na više vrhova (Trovrha), jedan vijenac bedema, terasaste naseobinske platoe s ostacima kućnog lijepa (Previšića gradina).

---

¹ Ovom prigodom zahvaljujem svim mjesnim znalcima na podacima o lokalitetima, te posebno kolegi Stanislavu Vukorepu i geometrima Stjepanu Pažinu i Damiru Azinoviću na svesrdnoj pomoći na terenu.

² S. Vukorep, "Naša sela - prošlost i sadašnjost (Hutovo, Previš, Glumina)", *Hutovo*, Mostar 1994., 41 sl.; S. Vasilj, "Neum i prostor današnje neumske općine u prethistoriji i antici (Gradina Trovrh, Basarića gradina, Previšića gradina, Prisjeka gradina)", *Neum zavičaj i zemlja Hrvata*, Humski zbornik 1, Neum 1995., str. 124-126.

Ostaci zidova sa žbukom na vrhu Previšića gradine i brojni ulomci amfora na južno terasastom dijelu indiciraju da je korištena i u rimsko vrijeme.

Gradina na Priseki smještena je na nižem krševitom zemljištu uz prometnicu Hutovo - Neum, južno od Hutovskog grada. Sondažna istraživanja obavio je dr. Zdenko Žeravica 1991. god., ali rezultati iskopavanja naselja iz brončanog doba nisu objavljeni. Na Priseki su se nalazile tri kamene gomile, od kojih je prva u nizu danas potpuno uništena. Četvrta je gomila uz cestu oštećena i opljačkana. Posvuda na lokalitetu uočavaju se ulomci keramike i komadi kućnog lijepa.

Bjeloje je stjenovita teško pristupačna uzvisina, na čijim se padinama nalaze ostaci bedema i keramika. Na zidanoj platformi na vrhu brda smještena je grobnica građena od obrađenog kamena vezanog žbukom. Grobnica je pokrivena neornamentiranim stećkom u obliku sanduka. U grobu, najvećim dijelom zatrpanim kamenjem, primjećuju se ostaci kostiju i keramike.

Brdsko selo Previš iznad Hutova zbog svog teško dostupnog položaja ostalo je bijela mrlja na Arheološkoj karti BiH. Materijalni tragovi naseljenosti ovog prostora od prethistorije do srednjeg vijeka svjedoče o važnoj ulozi ovog danas pustog mjesta kroz povijest. Na prostoru sela nalazi se petnaestak gomila, od kojih su najistaknutije Velika Gomila, između Gradine i Trenslove Glavice, po veličini, a niska Gomila iza groblja u Previšu po svom položaju između grobnice na svod i stećka - stupa uz njen istočni rub. Stup je visok oko 1,60 m, ukrašen je motivom rozete i tordirane vrpce. Svuda oko nailazi se na grobove.

Uz jugozapadni dio gomile nalazi se ranokršćanska grobnica na svod, jedna od jedanaest novootkrivenih grobnica tog tipa na području Neuma, Ravna i Stoca. Zajedničko im je da su građene od kamena s bačvastim svodom od kamena ili sedre, s jednim ili dva kamena ležaja u grobnoj komori, ali se javlja i tip grobnice bez ležajeva.

Sl. 1 i 2. Lokalitet Previš kod Hutova.

Ulaz u grobnicu u Previšu nije očuvan. Bačvasti svod je bio pokriven kamenim pločama na dvije vode. Vanjske dimenzije komore iznose: dužina 3,10 m, širina 2,62 m. Grobnica ima dva kamena ležaja s jarkom u sredini.

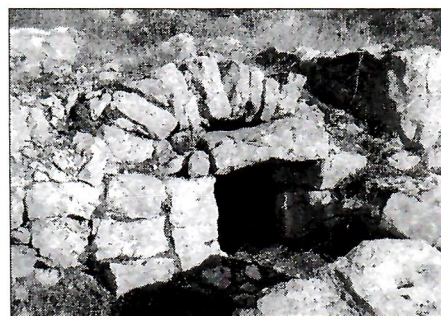
Na mjestu zvanom Grobnica u Donjem Zelenikovcu nalazi se objekt dimenzija oko 2 m visine, 2,5 m širine i oko 4 m dužine, građen od kamenih kvadara. Na grobnici je postavljen križ. Prema kazivanju mještana, koji su obnovili ratom oštećenu grobnicu, grobna komora sastoji se od dva kamena ležaja s jarkom između njih i ima bačvasti svod.

Na lokalitetu Pasi u Golubincu, sa desne strane puta Zavala - Belenići, između groblja i crkve, nalaze se ostaci ranokršćanske grobnice. Svod grobnice, rađen od priklesanog kamena vezanog žbukom, urušen je. Ulaz s pragom je očuvan "in situ". Vrata grobnice su zatvorena originalnom vertikalnom kamenom pločom.

Velika grobnica na Krtinama u Veljoj Međi nalazi se na padini brda iznad sela. Ulazna kamena ploča je nestala. Uz desni zid je kameni ležaj oko 0,50 m ozidan iznad zemlje. Nasuprot ulazu ozidana je kamena klupa, a s lijeve strane je kvadratična slijepa niša.

Sl. 3. Lokalitet Golubinac.

Sl. 4. Lokalitet Velja Međa.

Na seoskom groblju u Rupnom dolu zabilježene su dvije presvođene grobnice.³ Prva je smještena na humku uz crkvu sv. Nikole. Ulaz zatvara kamena ploča. Bačvasti svod je građen kamenjem vezanim krečnom žbukom i pokriven kamenim pločama na dvije vode. Druga slična grobnica nalazi se u dnu groblja, do pola pod zemljom.

Grobnica na Crkvini u Kruševu kod Stoca smještena je u blizini ulaza neke crkve, koju Arheološki leksikon BiH navodi kao kasnosrednjovjekovnu građevinu.⁴ Grobnica je građena od kamena, široka 1,10-1,30 m,

³ A. Zelenika, "Nekoliko objekata sakralne arhitekture XVII. stoljeća sa područja starog Zažablja, Trebimlje i Popova", *Tribunia*, 2, Trebinje 1976., str. 70.

⁴ *Arheološki leksikon BiH*, tom 3, str. 170.

dužine oko 2,10 m, zidova širokih 0,64 m. Svod od sedre danas je urušen. Nije imala ležajeve.

Ivo Bojanovski uz kartu nalazišta ranokršćanskih grobnica na svod navodi i selo Pješivac Greda na Čemalovini kod Stoca.⁵ Grobnica se nalazi na lokalitetu Vlaka u zaseoku Čemalovina, građena je od pravilnog kamenja s dodacima cigle i svodom od sedre, ožbukane unutrašnjosti. Imala je dva ležaja. Danas je najvećim dijelom srušena i zatrpana smećem.

Grobnice istog načina gradnje i sustava zatvaranja nađene su ispod stećaka na seoskim grobljima u Belenićima, Glumini i Podgradinju - Gornjem Hrasnu.

Pretpostavku o kontinuitetu sahranjivanja tijekom dužeg razdoblja ili tek o ranokršćanskim uzorima u kasnom srednjem vijeku, tek treba potkrijepiti detaljnijim istraživanjima.

Na nekropoli stećaka u Podgradinju, Gornje Hrasno - Elezovići (Neum) ispod jedne ploče stećka vidi se ožbukana grobnica kroz otvor, koji je nekada bio ulaz u grobnicu. Kamena ploča vrata je dislocirana.

Na groblju u Glumini zabilježen je položaj jedne grobnice pod stećkom, uz podatak da je pri uređenju groblja betonirana slična grobnica. Jedna kamena ploča iz te grobnice uzidana je u grobljanski put.

Veliki stećak u obliku ploče ispred crkve sv. Ilije u Belenićima, ispod kojeg su ubacivani veliki blokovi kamena da poravnaju ploču, pokriva ostatke ranokršćanske grobnice, kod koje su očuvana originalna ulazna vrata.

Na lokalitetu Gizdave u Hodovu kod Stoca nalaze se ostaci neke starije građevine, čiji je materijal sekundarno iskorišten na neregistriranoj nekropoli stećaka na kojoj se izdvaja nalaz kamene ploče s reljefom figure u adorantskom položaju.⁶ Lokalitet je veoma zarastao šumom i makijom.

Sl. 5. Lokalitet Gizdave u Hodovu.

Iako projekt sustavnog rekognosciranja tek slijedi prikupljeni podaci o većinom višeslojnim lokalitetima svjedoče o kontinuitetu naseljavanja, odnosno sahranjivanja na području donje Hercegovine u dužem vremenskom rasponu.

⁵ I. Bojanovski, "Kasnoantičke grobnice u Čitluku i njihova prethodna konzervacija", *Naše starine*, 9, 1964., str. 115; *Arheološki leksikon BiH*, tom 3, str. 180.

⁶ M. Palameta, "Rotimlja - ime i baština", *Od Hrguda do Huma*, Mostar 1999., str. 33.